

Kapittel 2

Vold i parforhold – fortsatt et likestillingsproblem

MARGUNN BJØRNHOLT

SAMMENDRAG Dette kapitlet diskuterer hvordan ulike måter å forstå og måle vold i parforhold på har konsekvenser for kunnskapsproduksjon, politikk og samfunnets håndtering av volden. Hvordan man forstår volden, vil ha konsekvenser for hvilke fagmiljøer og sosiale grupperinger som tar ansvar for og involveres i arbeidet mot vold, og for fordeling av ressurser. Kapitlet argumenterer for at vold i parforhold fortsatt bør forstås som et likestillingsproblem, samtidig som også andre perspektiver, som helseperspektiv og rettslige perspektiver er viktige.

NØKKEORD vold i parforhold | vold i nære relasjoner | kjønn | likestilling | Istanbulkonvensjonen

ABSTRACT This chapter discusses how different ways of understanding and measuring violence have consequences for knowledge production, politics and society's handling of violence. Different understandings influence which professions and social groups that take responsibility for and are involved in the work against violence and the allocation of resources. The chapter argues that intimate partner violence should be seen as a gender equality problem, while other perspectives, including a health perspective and a legal perspective are also important.

KEYWORDS intimate partner violence | domestic violence | gender | gender equality | the Istanbul Convention

INNLEDNING

Kvinnebevegelsen på 1970-tallet løftet volden frem som et problem som angikk kvinner generelt, og som en del av patriarkalsk undertrykking av kvinner. Hvordan man definerer og forstår problemet, får konsekvenser, både for valg av metoder og data i studier av vold, og for politikk og tiltak mot vold. Dette kapitlet vil diskutere hvorvidt og hvordan vold fortsatt kan forstås som et likestillingsproblem. Spørsmålet kan diskuteres på flere nivåer; som et spørsmål om forståelsesformer og ideologisk innramming, som et empirisk spørsmål der man ser etter kjønnede mønstre i voldsutsatthet, og på erfaringsnivå. Dette kapitlet diskuterer hvordan forskjellige forståelser av vold vil peke mot ulike årsaksforklaringer og løsninger, hvordan hver problemforståelse representerer ulike potensialer for politisk mobilisering, og hvordan ulike måter å sammenstille og presentere tall i omfangsstudier gir forskjellige bilder av voldens kjønnsdimensjoner. For en analyse av kjønnede voldserfaringer, se kapitlet om seksuell vold i parforhold av Bjørnholt og Helseth (2019) i denne antologien.

HVA SLAGS PROBLEM ER VOLD I PARFORHOLD?

Vold i parforhold kan blant annet forstås og blir forstått både som et likestillingsproblem, som et helseproblem, som et rettslig problem, et familieproblem – og som et økonomisk problem. Carol Bacchi (1999, 2009) har utviklet et diskursanalytisk rammeverk for å analysere hvordan politikk springer ut av bestemte måter å formulere problemer på. Politikk er ikke som man vanligvis tenker, å løse foreliggende problemer, tvert om, politikk er å skape bestemte problemer som politikken tar sikte på å løse, skriver Bacchi. I måten problemet presenteres på, skrives noen forståelser, definisjoner og grupper inn, og andre ut av politikken, og samtidig vil enhver definisjon av problemet også føre til at noe og noen havner i blindsonen, og blir usynliggjort. Ifølge Bacchi er det en viktig oppgave for forskere å analysere disse prosessene og løfte frem de perspektivene, stemmene og interessene som usynliggjøres, og som ikke kommer frem i politikkkutforming.

Bacchis metode kan med fordel kombineres med et søkelys på sosiale bevegelser og aktører i politikkkutforming. Hvilket perspektiv som anlegges, får også konsekvenser for hvilke aktører som får definere og videreutvikle feltet kunnskapsmessig og politisk, hva det forskes på, hvilken politikk og hvilke tiltak man legger vekt på, og hvilken ekspertise som etterspørres. Ulike perspektiver er knyttet til forskjellige fagdisipliner, sosiale grupperinger og interessegrupper, med ulikt potensial for politisk mobilisering, ulikt politisk gjennomslag og legitimitet,

og med ulik tilgang til ressurser. Alle disse forholdene har også kjønnsdimensjoner. Her vil flere perspektiver på vold bli skissert og stilt opp mot hverandre. En slik fremstilling vil nødvendigvis være en forenkling som ikke yter rettferdighet til de enkelte perspektivene. Videre er perspektivene og tilnærmingene i praksis også overlappende og flettet inn i hverandre i større grad enn det som kommer frem i en slik fremstilling. Det kan likevel være nyttig å tenke gjennom hvordan ulike måter å forstå problemet på vil trekke i ulike retninger. Noen problematiseringer vil legge hovedvekten på å forstå årsaker, mens andre vil være opptatt av konsekvenser av volden. Noen perspektiver vil trekke mer i retning av individforklaringer og individuelle løsninger, mens andre perspektiver vil legge større vekt på samfunn og strukturer. Hvilke forståelser som dominerer, vil skifte over tid, både som resultat av dynamikken i academia der nye generasjoner utfordrer til enhver tid rådende forståelser, og som følge av endringer i feltet: Med politisk gjennomslag kommer institusjonalisering, profesjonalisering – og som følge av det også avpolitisering. Suksess kan dermed også føre til forskyvninger i perspektiver og vinkling.

Ser man vold som et likestillingsproblem, vil man legge vekt på sosiale og institusjonelle årsaker. Arbeid for likestilling og kjønnsrettferdighet vil ut fra dette perspektivet være det viktigste virkemiddelet for å forebygge vold. Voldsbekjempelse vil være knyttet til likestillingspolitikken, og de viktigste aktørene vil være samfunnsforskere, herunder kjønnsforskere, sosiologer, kriminologer, antropologer, men også humanister, likestillingsbyråkrater, aktivister/praktikere, profesjonelle hjelpere, frivillige, krisesentre og krisesenterbevegelsen og andre deler av kvinnebevegelsen. Et kjønnsperspektiv kan handle både om kjønnede mønstre i utsatthet og om kjønnede konsekvenser av vold. Det kan også handle om kjønnede strukturer i samfunnet og hvordan de bidrar til kjønnet ulikhet også i voldsutsatthet og konsekvenser. For eksempel har det vist seg at dårlig økonomi gir økt risiko for å utsettes for vold i parforhold. Ettersom det fortsatt er betydelig økonomisk ulikhet mellom kvinner og menn, kan dette også gi seg utslag i kjønnet ulikhet i voldsutsatthet. Imidlertid kan kjønnsperspektivet alene ikke forklare vold i samkjønnede parforhold, vold i andre nære relasjoner enn parforhold, vold mot menn og ulikhet i utsatthet mellom enkeltpersoner og sosiale og etniske grupper. Imidlertid har vold også i andre enn heteroseksuelle parforhold også vist seg å ha viktige kjønnsdimensjoner (Heimer, Hermelin, & Stolt, 2009; Nilsson og Lövkrona, 2015).

Rettsaktivisme med sikte på lovendringer og endringer av rettslig praksis har vært en viktig del av arbeidet med å endre vold i parforhold fra et privat problem til et samfunnsproblem, og må ses i sammenheng med likestillingsperspektivet.

Med et rettslig perspektiv der vold ses som kriminalitet, vil man se på vold som lovbrudd, lovgivning, rettslig forfølgelse av vold, politiarbeid og etterforskning av vold, domfellelser og straff, og årsaker til og forebygging av voldelige lovbrudd. Ut fra dette perspektivet vil voldsfeltet være knyttet til justisfeltet. De viktigste aktørene vil være rettsvitere, rettssosiologer og kriminologer, politiet, advokater og rettshjelpsorganisasjoner, herunder frivillige organisasjoner som Juridisk rådgivning for kvinner (JURK). At vold tas på alvor av politi og domstoler og at utøvere straffes er viktig, og rettsforfølgelse av overgriper kan gi offeret tilgang på rettferdighet og oppreisning. Lover og rettslig forfølgelse er også ment å virke forebyggende gjennom økt bevissthet og avskrekking. Et problem med det strafferettslige sporet er at kravene til bevis er høye, og at ofre ikke nødvendigvis er tjent med en rettsprosess (Robberstad, 2002; Bitsch, 2019). Selve rettsprosessen kan oppleves som et nytt overgrep, og offeret kan påføres nye belastninger.

Helseperspektivet er et annet, viktig perspektiv på vold. Ser man vold som et helseproblem, vil oppmerksomheten først og fremst rettes mot individuelle risikofaktorer for både offer og utøver, individuelle årsaker til vold og helsekonsekvenser av vold. De viktigste aktørene vil være helseprofesjoner, helsebyråkrater og helseinstitusjoner. Vold som et helseproblem vil være knyttet til helsepolitikken. Helseperspektivet er ikke direkte knyttet til noen sosial bevegelse, mens likestillingsperspektivet og også til en viss grad det rettslige perspektivet har forankring i kvinnebevegelsen. Helseperspektivets politiske mobiliseringspotensial er derfor sannsynligvis mindre. Dette er imidlertid ikke gitt. Nedleggelse av lokalsykehus, tilbud om ulike former for helseundersøkelser og behandlingstilbud skaper til tider et sterkt engasjement i befolkningen. Helsefeltet er på den annen side et felt med store ressurser og godt utbygde institusjoner som representerer en viktig infrastruktur for iverksettelse av tiltak. Dette er viktig for å hjelpe ofre og utøvere. Kunnskap om de helsemessige konsekvensene av vold for enkeltmenneskers liv og livskvalitet har bidratt til endringer som at vold blitt inkludert i akuttforskrift for helsepersonell og nye retningslinjer for jordmødre. Helseperspektivet utelukker dermed ikke andre perspektiver, herunder et likestillings- og samfunnsperspektiv, og forskning på helsekonsekvenser av vold inngår ofte i et eget søkelys på kvinnehelse (se for eksempel Alsaker, Moen, Morken & Baste, 2018). Imidlertid vil helseperspektivet og helseprofesjoner også til en viss grad konkurrere med andre perspektiver om fortolkningsrett og ressurser. I kampen om knappe forskningsressurser vil helse ofte trumfe samfunnsvitenskap. At man undersøker individuelle helsekonsekvenser av vold, er imidlertid ikke tilstrekkelig til å forstå årsakene til vold, som er viktig for å forebygge.

Verdens helseorganisasjon (WHO) har de senere årene tatt opp vold som et folkehelseproblem og trekker på en økologisk forståelse av vold (først formulert av Lori L. Heise, 1998). Denne forståelsen ser vold som resultat av et samspill mellom faktorer på fire nivåer: individ, relasjoner, fellesskap og samfunnsmessige forhold i tråd med Bronfenbrenner som på 80-tallet formulerte sin utviklingsøkologiske modell. Ut fra denne tankegangen har institusjoner og systemer en viktig rolle både som årsak til vold og i forebygging. Om man legger den økologiske modellen til grunn, gir det også grunnlag for mer samfunnsvitenskapelige og mer systemorienterte analyser, selv om ikke alle som anvender det økologiske perspektivet, bruker det på denne måten (Bjørnholt, 2019).

Vold kan også ses som et økonomisk problem, der oppmerksomheten er på de økonomiske kostnadene av volden for samfunnet og individer (Walby, 2004; Walby & Olive, 2014). Krav om kostnadsberegning av volden har kommet fra aktivister og ofre for vold og overgrep, som også sto for de første kostnadsoverslagene (Julich, 2014), og har i økende grad blitt tatt i bruk av myndigheter, men dette perspektivet representerer ikke noe eget «felt» med tilhørende profesjoner, aktører og interessegrupperinger. Slike beregninger gjøres typisk av økonomer på bestilling fra myndigheter. I Norge gjorde for eksempel rådgivningsfirmaet Vista Analyse en beregning av hva volden koster samfunnet, på oppdrag for Justisdepartementet i 2012. Tallfesting av hva volden «koster», synliggjør vold i et språk politikere forstår, mens et problem med dette perspektivet er at det kan redusere volden til de økonomiske konsekvensene.

Endelig kan vold ses som et familieproblem, der oppmerksomheten er på familier med problemer, risikofaktorer og marginalisering, og der de viktigste aktørene er sosialarbeidere og behandlere, og det er individuell behandling / familiebehandling som vektlegges. Dette perspektivet, sammen med psykisk helse, var enerådende før det ble utfordret av den feministiske voldsforståelsen på 1970-tallet. Fordelen med å anlegge et familieperspektiv er at man kan se og kanskje ivareta også øvrige familiemedlemmer. Selv om et voldsoffer bryter ut av et voldelig forhold, er hun i dag i mange tilfeller fortsatt forpliktet til å forholde seg til voldsutøver dersom de har felles barn. Barn forventes også i mange tilfeller fortsatt å ha kontakt med den voldsutøvende forelderen. Et problem med familieperspektivet er at dersom det ikke også har et tydelig kjønnsperspektiv og et maktperspektiv, kan kjønnete logikker og mønstre bli mindre synlige, og familieintervensjoner kan bidra til å videreføre kjønnete maktrelasjoner.

VOLD – ET LIKESTILLINGSPROBLEM

Kvinnebevegelsen og den feministiske forståelsen av vold hatt stor samfunnsendrende kraft. I en studie av data over 40 år i 70 land fant Mala Htun og Laurel S. Weldon (2012; Weldon & Htun, 2013) at en sterk og autonom kvinnebevegelse var den viktigste suksessfaktoren for at vold ble anerkjent som et samfunnsproblem, og for gjennomføring av politikk på voldsfeltet. Det er her viktig å minne om at den feministiske voldsforståelsen kom som en reaksjon mot tidligere forståelser av vold som et helse- og sosialproblem som kun angikk et mindretall av utsatte grupper. I Norge har Kristin Skjærten (2004) vist hvordan kvinnemishandling fikk gjennomslag som politikkområde i Norge som et resultat av en vellykket allianse mellom kvinnebevegelsen og staten. Vold mot kvinner ble synliggjort og satt på dagsordenen som et problem som rammer og begrenser kvinner, og som en del av bredere kjønnsforskjeller i samfunnet. Forskning og hjelpetilbud ble utviklet innen kvinnebevegelsen innenfor og utenfor academia og politikken, gjennom en bred mobilisering som raskt ga gjennomslag for at den tidligere «private» volden også ble myndighetenes ansvar. Voldsfeltet kan ses som en statsfeministisk (Hernes, 1987) suksess, der kvinner i staten og politikken ga gjennomslag for politikk og lovgivning der vold mot kvinner ble forstått som del av et større likestillingsproblem, ikke minst gjennom den samtidige fremveksten av handlingsnær forskning og forskere med nærhet til feltet og vilje til institusjonsbygging. I Norge er Kristin Skjærten en sentral forsker og institusjonsbygger i feltet. Hun deltok tidlig i oppbyggingen av det første krisesenteret i Norge og forsket på voldsutsatte kvinner (Skjærten, 1988), forsket siden på voldsutøvende menn (1995) og var en av initiativtakerne til et behandlingstilbud (Alternativ til vold).

Voldsfeltet har blitt utviklet gjennom en dynamikk mellom internasjonale og nasjonale kontekster, kamper, omkamper og kompromisser (Hennum, 2010; Laugerud, 2014; Hellum 2017). Vold i nære relasjoner er i dag anerkjent som brudd på menneskerettighetene. Europarådets konvensjon mot vold mot kvinner og vold i nære relasjoner, som Norge ratifiserte i 2017, *Istanbulkonvensjonen*, pålegger statene å anerkjenne at vold i nære relasjoner henger sammen med manglende likestilling og kvinners underordnede stilling i form av makt og ressurser i samfunnet. Konvensjonen fremhever kjønnsstrukturer som viktige årsaker til og konsekvenser av vold i nære relasjoner, og krever at statene som tilslutter seg konvensjonen, arbeider med vold som et kjønnproblem. Når Istanbulkonvensjonen knytter vold til likestilling, kan det ses som uttrykk for et gjennomslag og økt legitimitet – en mainstreaming eller institusjonalisering – av feministiske perspektiver.

Denne konvensjonen skal imidlertid implementeres i en tid med økende antifeministisk motstand. I flere land er myndighetene negative til likestilling, og kvin-

ners rettigheter svekkes. En voksende internasjonal forskningslitteratur dokumenterer videre fremveksten også i vestlige land av en bred, antifeministisk bevegelse som rommer alt fra mannsgrupper på nett og mannsrettighetsorganisasjoner til antifeministisk motstand i statsapparatet (Dragiewicz, 2011; Halperin-Kaddari & Freeman, 2016; Dupuis-Déri, 2016).

Spenningsene mellom økt gjennomslag og normalisering av likestilling på den ene siden, og økt motstand på den andre siden, er viktige rammebetingelser for det videre arbeidet mot vold i et likestillingsperspektiv. Motstand mot likestilling er ikke nytt. Tvert om har langsom og manglende implementering vært et tilbakevendende tema under oppfølgingen av FNs konvensjon om å avskaffe alle former for diskriminering av kvinner (Kvinnekonvensjonen). Motstand mot likestillingspolitikk er også godt dokumentert i Norge. Slik motstand kan ta form av direkte og bevisst motarbeiding, men kan også være uintenderte konsekvenser av annen politikk. For eksempel kan motstand mot byråkratisering føre til at nødvendig likestillingsapparat ikke bygges opp, et fenomen Hege Skjeie, Cathrine Holst og Mari Teigen (2017) har kalt «godartet motstand». Et eksempel på dette er motstand mot byråkratisering som begrunnelse for motstand mot oppbygging av et eget likestillingsapparat lokalt og nasjonalt. Videre kan ønsket om å favne flere diskriminerte grupper, som i den nye likestillings- og diskrimineringsloven, føre til at arbeid mot kjønnsdiskriminering nedtones og nedprioriteres. I Istanbulkonvensjonen pålegges også statene å inkludere, finansiere og samarbeide med sivilsamfunnet, og særlig kvinnebevegelsen, i arbeidet mot vold. I Norge, som i verden for øvrig, har imidlertid en rekke studier og utredninger konkludert med at kvinneorganisasjonene er sterkt underfinansiert, har for få ressurser til å delta, og i liten grad blir involvert i det statlige arbeidet med likestilling (Liinasson, 2017).

#metoo-kampanjen som startet høsten 2017, viste at kjønnsperspektivet fortsatt har potensial for bred sosial mobilisering, noe som er en forutsetning for samfunnsendring. Det er viktig å se #metoo ikke som en spontan aksjon som plutselig tok av på sosiale medier, men å sette den i sammenheng med det langsiktige arbeidet innen den organiserte kvinnebevegelsen mot vold og seksuelle overgrep, herunder tilsvarende kampanjer som kan ses som forløpere. I Norge ble #jegharopplevd-kampanjen startet av tidsskriftet Fett som utgis av Kvinnefronten, som også samlet og publiserte historier om seksuell trakassering og overgrep. Flere slike kampanjer i Norge og internasjonalt initiert og drevet av den organiserte kvinnebevegelsen beredte uten tvil grunnen for #metoo-kampanjens gjennomslag nasjonalt og internasjonalt.

KJØNNSNØYTRALITET

Norge og flere andre nordiske stater har gått langt i retning av kjønnsnøytral lovgivning og begrepsbruk. Dette gjelder også voldsfeltet, der begrepsbruken har gått fra «kvinnemishandling» via «menns vold mot kvinner» til dagens «vold i nære relasjoner» (Skjørten, 2004; Skjørten, Bakketeig, Bjørnholt, Mossige, 2019). Endring i begrepsbruk, fra «kvinnemishandling» til «vold i nære relasjoner», gjenspeiler et forsøk på å favne flere grupper av ofre, herunder menn, men også vold i andre nære relasjoner som vold i samkjønnede par, vold mot barn, vold mot eldre og vold fra andre familiemedlemmer, som svigervold i storfamilier med minoritetsbakgrunn. Dette har ført til kritikk for at kjønnsdimensjonen i volden nedtones (Hennum, 2011; Laugerud, 2014, Sjøfjell, 2017). Norge har gjentatte ganger fått kritikk fra FNs kvinnekomité (2017) for kjønnsnøytral lovgivning og politikk. Ifølge kvinnekomiteen sikrer dette ikke likestilling og like rettigheter for kvinner. Dette gjelder også på voldsfeltet. I 2017 gjentar kvinnekomiteen sin tidligere oppfordring om å erstatte kjønnsnøytralitet med kjønns sensitiv lovgivning. Videre etterlyser kvinnekomiteen utredning av konsekvensene for voldsutsatte kvinner av endringer i krisesenterstruktur og ressursbruk etter innføring av ny krisesenterlov. Sett utenfra er den kjønnsnøytrale lovgivningen i flere av de nordiske landene et paradoks, ettersom disse landene skårer høyt på likestilling i sammenlikning med andre land (Halperin-Kaddari, 2016). Danmark ble nylig kritisert av overvåkningsorganet for Istanbulkonvensjonen (Council of Europe's Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence – GREVIO) for at kjønn har blitt nedtonet i arbeidet mot vold i Danmark, og for at kjønnsnøytral lovgivning ved samlivsbrudd setter kvinner og barn i fare i saker om foreldreansvar der det er vold involvert.

HELSE OG/ELLER LIKESTILLING?

Selv om gjennomslaget for vold i nære relasjoner som et samfunnsproblem kan forstås som et gjennomslag for feministiske perspektiver, er dette gjennomslaget ikke entydig. Tvert om viser en etnografisk studie av arbeidet med kvinners rettigheter, vold og indikatorer innen FN-systemet gjennomført av Sally Engle Merry (2016) at begrepsbruk og valg av perspektiver har vært gjenstand for kontroverser og tautrekking. Den viktigste skillelinjen har gått mellom et helseperspektiv og et feministisk perspektiv.

Når Verdens helseorganisasjon engasjerer seg mot vold, og definerer vold i nære relasjoner som et folkehelseproblem, er dette uttrykk for at problemet tas

alvorlig av en tung aktør i verdenssamfunnet. Samtidig kan helsedefinisjonen få større vekt på bekostning av likestillingsperspektivet. Om helseperspektivet får forrang fremfor et likestillingsperspektiv, vil dette kunne medføre at konsekvenser og tiltak for individuelle ofre og utøvere blir vektlagt i kunnskapsproduksjon og politikk, mens analyser av de samfunnsmessige årsakene til volden, som er viktige for forebygging, i mindre grad prioriteres. Dette er imidlertid ikke enten–eller; en trenger begge deler, og gode tilbud til voldsofre kan også ha forebyggende effekt, slik Walby og kolleger argumenterer for. I boken *Stopping rape* (2015) presenterer de en ny helhetlig, institusjonell tilnærming til voldtekt, som ser forebygging som del av en dynamisk prosess, der også samfunnets håndtering av enkelttilfeller kan gi tilbakeføringseffekter som påvirker hele systemet, inkludert de institusjonene som bidrar til og eventuelt kan forhindre voldtekt i fremtiden. Som eksempel bruker de god støtte til voldtekts ofre, som kan føre til at flere anmelder og holder ut rettsprosessen, noe som igjen kan føre til at flere ofre blir i stand til å stå frem i offentligheten og dermed bidrar til å utdanne og opplyse personer i politi, rettsvesen og behandlingssystem, politikere og offentligheten, om voldtekt og konsekvensen av voldtekt. Dette kan igjen føre til institusjonelle forbedringer som igjen kan bidra til å forhindre voldtekt i fremtiden. Denne modellen er en kontrast til en tradisjonell «lineær» forståelse av forebygging, som noe som skjer forut for og forhindrer det som skal forebygges, i dette tilfellet volden. Som tidligere antydte kan det imidlertid være en konflikt mellom offerets personlige behov og samfunnets, herunder kvinners kollektive behov for rettsforfølgelse av utøvere. En sterk forventning om at ofre skal fronte saken i offentligheten og i rettsystemet, kan oppleves som en byrde. I sin masteroppgave i kriminologi fant Marie Louise Hansen (2018) at voldtekts ofrene hun intervjuet, brukte ulike strategier for å unngå å anmelde fordi det å anmelde ville hatt for store omkostninger for dem personlig og sosialt.

Det er viktig å være bevisst om at måten problemer formuleres på, vil gi bestemte politiske prioriteringer og løsninger, kommer med ulike eksperter og ulike interessegrupper – og har ulikt politisk mobiliseringspotensial. Man kunne kanskje litt kynisk tenke at det å knytte voldsbekjempelse for nært til likestillingsfeltet er uheldig, ettersom likestilling er et svakt politikkområde med få ressurser og generell vikeplikt, slik norsk likestillingsforskning har vist. Kanskje gir helseperspektivet større legitimitet og større tilgang til ressurser enn om vold defineres som et likestillingsproblem? Imidlertid er det viktig å minne om at den feministiske forståelsen av vold og en sterk og autonom kvinnebevegelse var avgjørende for gjennomslaget for vold som et samfunnsproblem som angikk alle på 1970-tallet, motsatt tidligere forståelser av vold som et begrenset problem for noen få mar-

ginaliserte enkelttilfeller, knyttet til rus og psykopatologi (Skjørten, 2004; Htun & Weldon, 2012). Om vold har sammenheng med manglende likestilling og kjønne makt- og ressursstrukturer i samfunnet, er kjønnsperspektivet fortsatt et viktig perspektiv å ha med i arbeidet med å forebygge og stoppe volden.

LIKESTILT VOLD – HVA SIER TALLENE?

En viktig antakelse for likestillingsperspektivet på vold i nære relasjoner er at volden er kjønnet, og at volden har en klar kjønnsretning der kvinner er mest utsatt og menn utøvere. En tilbakevendende diskusjon, både innen voldsforskningen og i offentligheten, er om vold i parforhold er et så kjønnet fenomen som den feministiske forskningen hevder, eller om vold i parforhold er mer likt fordelt mellom kvinner og menn.

Argumentet om at volden er likt fordelt, underbygges gjerne med tall fra omfangsstudier. Kjønnsnøytral lovgivning og begrepsbruk støtter opp om denne forestillingen. Michael Johnson har (1995; 2005) argumentert for at grunnen til at ulike studier kommer til ulike resultater, skyldes at de studerer ulike populasjoner og fanger opp ulike fenomener. Mens feministisk forskning ofte har studert volds ofre som har oppsøkt hjelp, for eksempel i krisesentre, og dermed får en betydelig del av den groveste volden, har store befolkningsstudier sett på normalbefolkningen og fanger i mindre grad opp den mest alvorlige volden. Johnson skiller mellom det han omtaler som «patriarkalsk terrorisme» (senere «intimterrorisme») og det han først omtalte som «alminnelig parvold» og i senere publikasjoner har kalt «situasjonell vold». Ifølge Johnson er det den siste kategorien av mindre alvorlig og sporadisk vold som er den volden som først og fremst fanges opp av omfangsstudier, og denne er likt fordelt mellom kjønnene. Den systematiske volden, «intimterrorisme», kjennetegnes av en kombinasjon av fysisk vold og sterk kontroll (Johnson & Leone, 2005).

Typologier er viktige for å kunne gjenkjenne og forstå fenomener, og Johnsons typologi har fått et vidt bruksområde. Johnsons forskning har imidlertid blitt kritisert for at den mangler empirisk grunnlag, og også for at begrepet «alminnelig parvold» i økende grad anvendes i retten for å bagatellisere volden (Lapierre & Côté, 2014). Dette illustrerer at både tall og begreper vil komme til å anvendes i politiske sammenhenger, og kan komme til å tas til inntekt for formål som ikke nødvendigvis er i tråd med forskerens intensjon. Johnson er erklært feminist, og hans intensjon var å rydde opp i de ufruktbare diskusjonene mellom feministiske forskere på den ene siden og familievoldsforskere (Straus, 1980; Straus, Gelles & Steinmetz, 1980) som hevdet at volden var likt fordelt mellom kvinner og menn,

på den andre siden. Johnson og kolleger posisjonerer seg fortsatt mot denne forskningen og dens konklusjoner om at vold i parforhold er «likestilt» (Johnson, Leone & Yu, 2014).

Nedenfor ser jeg nærmere på hvordan vold i parforhold kan fremstilles både som likt fordelt mellom kvinner og menn og som kjønnnet, ut fra tall fra en studie om vold og voldtekt i Norge fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) (Thoresen & Hjemdal, 2014). Studien *Vold og voldtekt i Norge* er en representativ studie av den norske befolkningen, gjennomført i 2013 (2435 kvinner og 2092 menn). Studien skiller mellom mild og alvorlig vold. Mild vold defineres som å bli slått med flat hånd, lugget, klort eller kløpet hardt (Thoresen & Hjemdal, 2014: 71). Med alvorlig vold menes: å bli slått med knyttneven eller med hard gjenstand, bli sparket, tatt kvelertak på, banket opp, truet med våpen og om de var blitt angrepet fysisk på andre måter (Thoresen & Hjemdal, 2014: 74).

Om man bare ser på antall personer som har vært utsatt for minst én episode av mild partnervold eller av mild og grov partnervold sammenlagt, i løpet av livet, er tallene like for kvinner og menn (mild partnervold 14,4 for kvinner og 16,3 for menn (Thoresen & Hjemdal, 2014: 79); mild og grov fysisk vold sammenlagt: 17,1 % for kvinner og 17,2 % menn (Thoresen & Hjemdal, 2014: 81)). I tallet for samlet partnervold inngår både milde enkelthendelser og gjentatt, grov og livstruende vold. Det har vist seg at særlig enkelthendelser som regnes som mild vold, kan være problematisk å inkludere i et tall for samlet partnervold. Når man bare spør om hendelser, uten å spørre om sammenhengen de inngikk i, vil man fange opp en del som ikke var ment som og ikke ble oppfattet som vold i den sammenhengen de skjedde i, for eksempel spøkefulle fysiske handlinger. Om man i en vennskapelig sammenheng blir klappet på hånden når man tar den siste sjokoladebiten i skålen, bør dette ikke regnes som vold, men en slik hendelse kan komme med når man svarer på spørsmål om man noen gang har opplevd å «bli slått med flat hånd». Dette påvirker tallene for omfanget av vold generelt og bidrar til et skjevt bilde av kjønnsfordelingen av vold i parforhold, da overrapporteringen av vold mot menn har vist seg å være høyere enn overrapporteringen av vold mot kvinner i studier som forsøker å avdekke denne formen for overrapportering (Ackermann, 2015, Myhill, 2017).

Hvordan blir bildet om vi bare ser på den alvorlige volden i omfangsstudien? Kvinner er i langt større grad utsatt for grov fysisk vold fra partner (9,2 % kvinner mot 1,9 % menn) (Thoresen & Hjemdal, 2014, s. 81), og kvinner er også utsatt for flere voldshendelser. Nær ti ganger flere kvinner (7 % kvinner og 0,8 % menn) (Thoresen & Hjemdal, 2014, s. 89) hadde opplevd to eller flere grove voldsformer som både grov fysisk vold og voldtekt. I tallet for «samlet partnervold» i rapporten

fra den den norske omfangsstudien er hverken hyppighet eller seksuell vold med. Det er økende oppmerksomhet om at seksuell vold fra partner er en viktig del av kvinners voldserfaringer (Sørensen, 2013; Sjøfjell, 2017; Alsaker et al., 2018). Langt flere kvinner (3,8 %) enn menn (0,1) (Thoresen & Hjemdal, 2014, s. 107) hadde opplevd voldtekt fra partner. Når man også tar med seksuell vold, blir bildet dermed enda mer kjønnnet. Det kan derfor stilles spørsmål ved en sammenstilling av «samlet partnervold» som legger sammen milde og grove fysiske voldshandlinger, og som samtidig utelater seksuell vold. Spørsmålet om kontroll er så langt ikke berørt, men også den norske omfangsstudien finner at kvinner er mer utsatt for partnervold i kombinasjon med sterk sosial kontroll (Thoresen & Hjemdal, 2014, s. 83–84).

Volden har også ulike konsekvenser. Vold fra noen man har en nær relasjon til, har mer alvorlige konsekvenser enn vold fra fremmede og bekjente. For kvinner er partner den største gruppen av utøvere, mens menn hovedsakelig er utsatt for vold fra andre enn partner. Endelig synes konsekvensene av volden å være kjønnnet. Sammenlikner man kvinner og menn som var utsatt for samme type grov vold fra partner, oppgir kvinner i betydelig større grad enn menn at de fryktet å bli skadet eller drept i forbindelse med volden (Bjørnholt & Hjemdal, 2018). Slike opplevelser kan få store konsekvenser. En norsk studie (Lassemo & Sandanger, 2018) finner at kvinner har dobbelt så stor risiko for å bli uføre etter traumatiske hendelser enn menn.

Av konklusjonen om at vold i parforhold er et kjønnnet fenomen, følger at menn som utsettes for alvorlig vold fra partner, er en minoritet. Videre vet vi at menn som opplever vold fra partner, ikke i like stor grad fryktet å bli skadet eller drept (Bjørnholt og Hjemdal, 2018); og ser vi på tallene for partnerdrap (Vatnar, Friestad & Bjørkly, 2017) synes kvinners større frykt å være berettiget. Dette betyr ikke at menn som opplever vold fra partner, ikke skal tas på alvor. Det er rimelig å anta at menn som en minoritet blant voldsutsatte kan ha vanskeligere for å nå frem i hjelpeapparatet, og at menn som opplever vold fra partner, kan ha noen særegne utfordringer. For å forstå enkelte personers og grupperes særegne utfordringer trengs en interseksjonell analyse: En voldsutsatt mann kan både være privilegert i kraft av sin posisjon som mann og møte manglende forståelse på grunn av kjønnsstereotyper som en minoritet blant voldsutsatte. Videre vil økonomi, etnisitet, klasse og andre faktorer spille inn.

KONKLUSJON

Dette kapitlet belyser hvordan forskning, definisjoner og forståelser av vold som fenomen og politiske tiltak henger sammen. Dette gjøres gjennom å diskutere vold i parforhold som et likestillingsproblem og andre perspektiver på vold, med særlig vekt på helseperspektivet. Kapitlet argumenterer for at et kjønnsperspektiv på vold i parforhold fortsatt er viktig, ut fra kjønnede mønstre i utsatthet og på grunn av kjønnsperspektivets betydning for fortsatt politisk mobilisering i voldsfeltet. Samtidig har likestilling som politikkområde få ressurser og lite gjennomslag, mens det å se vold som et helseproblem kan gi høyere legitimitet og tilgang på flere ressurser. Selv om kapitlet kontrasterer de ulike perspektivene, argumenteres det for at arbeidet mot vold i parforhold krever innsats på mange områder og med flere perspektiver, og for kjønn som en viktig dimensjon innenfor hvert av de andre perspektivene.

LITTERATURLISTE

- Ackerman, J. M. (2015). Over-reporting intimate partner violence in Australian survey research. *The British Journal of Criminology*, 56(4), 646–667.
- Alsaker, K., Moen, B., Baste, V. & Morken, T. (2018). Seksuell tvang i ekteskap eller samboerforhold henger sammen med annen type partnervold. *Sykepleien Forskning*. <https://doi.org/10.4220/Sykepleienf.2018.70230>.
- Alsaker, K., Moen, B. E., Morken, T. & Baste, V. (2018). Intimate partner violence associated with low quality of life—a cross-sectional study. *BMC women's health*, 18(1), 148. <https://doi.org/10.1186/s12905-018-0638-5>
- Bacchi, C. L. (1999). *Women, policy and politics: The construction of policy problems*. London: Sage.
- Bacchi, C. (2009). *Analysing policy. What's the problem represented to be?* Frenchs Forest: Pearson Australia.
- Belsky, J. (1980). Child maltreatment: An ecological integration. *American Psychologist*, 35(4), 320–335.
- Bitsch, A. (2019). *Voldtektens geografi. En studie av den rettslige forvaltningen av seksuelt medborgerskap i Norge*. (Doktorgradsavhandling). Oslo: Universitetet i Oslo.
- Bjørnholt, M. & Hjemdal, O. K. (2018). Measuring violence, mainstreaming gender; does adding harm make a difference? *Journal of Gender-Based Violence*, 2(3), 465–479. <https://doi.org/10.1332/239868018X15366982109807>
- Bjørnholt, M. (2019). The social dynamics of re-victimization and intimate partner violence: an embodied, gendered, institutional and life course perspective. *Nordic Journal of Criminology*, 20(1), 90–110. <https://doi.org/10.1080/14043858.2019.1568103>
- Cantillon, S. & Lynch, K. (2016). Affective equality: Love matters. *Hypatia*, 32(1), 169–186.

- Donovan, C., & Hester, M. (2014). Domestic violence and sexuality: *What's love got to do with it?* Bristol: Policy Press.
- Dragiewicz, M. (2011). *Equality with a vengeance: Men's rights groups, battered women, and antifeminist backlash*. Boston: Northeastern University Press.
- Dupuis-Déri, F. (2016). State Antifeminism. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 5(2), 21–35.
- FNs kvinnekomité (2017) Concluding observations. Norway. <https://www.ohchr.org/en/countries/enacaregion/pages/noindex.aspx>
- Halperin-Kaddari, R. & Freeman, M. A. (2016). Backlash Goes Global: Men's Groups, Patriarchal Family Policy, and the False Promise of Gender-Neutral Laws. *Canadian Journal of Women and the Law*, 28(1), 182–210.
- Hansen, M. L. J. (2018). *Vilje og motvilje. Fortellinger bak ikke-anmeldte voldtekter*. (Mastergradsavhandling, Universitetet i Oslo). Hentet fra <https://www.duo.uio.no/handle/10852/63853>.
- Heimer, G., Hermelin, A.-M. T. & Stolt, E. (2009). *Våld i samkönade relationer: en kunskaps- och forskningsöversikt*. Nationellt centrum för kvinnofrid, Uppsala universitet.
- Heise, L. (1998). Violence against women: An integrated, ecological framework. *Violence Against Women*, 4(3), 262–290.
- Hellum, A. (2016). Mellom kjønnsesifikk og kjønnsnøytral rettighetsfesting: Krisesenterloven. I I. Ik Dahl & V. B. Strand (red.), *Rettigheter i velferdsstaten. Begreper, trender, teorier* (s. 203–225). Oslo: Gyldendal Juridisk.
- Hennum, R. (2010). Kjønnsliekestilling på ville veier – kan kjønnsnøytrale krisesentre forsvares? I B. Halsaa & A. Hellum (red.), *Rettferdighet* (s. 126–141). Oslo: Universitetsforlaget.
- Helseth, H. & Sletland, A. (2018). *Det jeg skulle sagt: En håndbok mot seksuell trakassering*. Oslo: Manifest Forlag.
- Hernes, H. M. (1987). *Welfare state and woman power: Essays in state feminism*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Htun, M. & Weldon, S. L. (2012). The civic origins of progressive policy change: Combating violence against women in global perspective, 1975–2005. *American Political Science Review*, 106(3), 548–569.
- Julich, S. (2014). Substantive equality, Stockholm syndrome and the costs of child sexual abuse. I M. Bjørnholt & A. McKay (red.), *Counting on Marilyn Waring: New advances in feminist economics* (s. 107–118). Bradford: Demeter Press.
- Johnson, M. P. (2005). Domestic violence: It's not about gender – or is it? *Journal of Marriage and Family*, 67(5), 1126–1130.
- Johnson, M. P. (1995). Patriarchal terrorism and common couple violence. Two forms of violence against women. *Journal of Marriage and the Family*, 57(2), 283–294.
- Johnson, M. P. & Leone, J. M. (2005). The differential effects of intimate terrorism and situational couple violence: Findings from the national violence against women survey. *Journal of Family Issues*, 26(3), 322–349.
- Johnson, M. P., Leone, J. M. & Xu, Y. (2014). Intimate Terrorism and Situational Couple Violence in General Surveys: Ex-Spouses Required. *Violence Against Women*, 20(2), 186–207. <https://doi.org/10.1177/1077801214521324>

- Jónasdóttir, A. G. (1991). *Why women are oppressed*. Philadelphia: Temple University Press.
- Krook, M. & Mackay, F. (red.) (2011). *Gender, politics and institutions: Towards a feminist institutionalism*. London: Palgrave Macmillan.
- Lapierre, S. & Côté, I. (2014). La typologie de la violence conjugale de Johnson: quand une contribution pro-féministe risque d'être récupérée par le discours masculiniste et antiféministe. *Revue Intervention*, 140, 69–79.
- Lassemo, E. & Sandanger, I. (2018). Potentially traumatic events as predictors of disability pension: A 10-year follow-up study in Norway. *Scandinavian Journal of Public Health*, 46(3), 340–346. <https://doi.org/10.1177/1403494817722925>
- Liinason, M. (2017). *Equality struggles: Women's movements, neoliberal markets and state political agendas in Scandinavia*. London, New York: Routledge.
- Laugerud, S. (2014). Juss og juks – igjen? Om uavhengighet og likestilling i krisesenterloven. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 38(03–04), 287–301.
- MacRae, H. & Weiner, E. (2017). *Towards gendering institutionalism: Equality in Europe*. London: Rowman and Littlefield.
- Merry, S. E. (2016). *The seductions of quantification: Measuring human rights, gender violence, and sex trafficking*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mossige, S. & Stefansen, K. (2016). *Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007–2015* (NOVA Rapport 5/2016). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Myhill, A. (2017). Measuring domestic violence: Context is everything. *Journal of gender-based violence*, 1(1), 33–44.
- Robberstad, A. (2002). *Kontradiksjon og verdighet: komparativ fremstilling av fornærmedes stilling i de nordiske land, med sikte på forslag om styrking av fornærmedes rettigheter i straffeprosessen*. Oslo: Justis- og politidepartementet.
- Saunders, D. G. & Oglesby, K. H. (2016). No way to turn: Traps encountered by many battered women with negative child custody experiences. *Journal of Child Custody*, 13(2-3), 154–177.
- Sharp-Jeffs, N. & Kelly, L. (2016). *Domestic homicide review (DHR). Case analysis. Report for standing together*. London: London Metropolitan University.
- Sjåfjell, L. (2017). «Vold i nære relasjoner» – et likestillingsprosjekt? (Doktoravhandling). Universitetet i Nord, Bodø.
- Skjeie, H. & Teigen, M. (2003). *Menn imellom: Mannsdominans og likestillingspolitikk*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Skjeie, H., Holst, C. & Teigen, M. (2017). Benevolent Contestations: Mainstreaming, Judicialisation, and Europeanization in the Norwegian Gender+ Equality Debate. I H. MacRae, & E. Weiner, (red.), *Towards Gendering Institutionalism: Equality in Europe* (s. 121–145). Rowman & Littlefield International.
- Skjorten, K. (2004). Kvinnemishandling – kunnskap og politikk. *Kvinneforskning*, 3, 63–75.
- Stefansen, K., & Mossige, S. (red.) (2007). *Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrappor-teringsstudie blant avgangselever i videregående skole* (NOVA Rapport 20/2007). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Straus, M. (1980). Victims and aggressors in marital violence. *American Behavioral Scientist*, 23(5), 681–704.

- Straus, M. A., Gelles, R. J. & Steinmetz, S. K. (1980). *Behind closed doors: Violence in American families*. Garden City, NY: Anchor/Doubleday.
- Sørensen, B. W. (2013). Voldens kontinuum og kvinders voldserfaringer. *Sosiologi i dag*, 43(4), 69–93.
- Thoresen, S. & Hjemdal, O. K. (2014). *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv* (Rapport 1/2014). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Vatnar, S. K. B., Friestad, C. & Bjørkly, S. (2017). Intimate partner homicide in Norway 1990–2012: Identifying risk factors through structured risk assessment, court documents, and interviews with bereaved. *Psychology of Violence*, 7(3), 395–405.
- Verdens helseorganisasjon (WHO) (2018). The ecological framework. Hentet fra <http://www.who.int/violenceprevention/approach/ecology/en>
- Wærness, K. (1984). The rationality of caring. *Economic and Industrial Democracy*, 5 (2), 185–211.
- Walby, S., Olive, P., Towers, J., Francis, B., Strid, S., Krizsan, A., ... Armstrong, J. (2015). *Stopping rape: Towards a comprehensive policy*. Bristol: Policy Press.
- Walby, S. & Towers, J. (2017). Measuring violence to end violence: Mainstreaming gender. *Journal of Gender-Based Violence*, 1(1), 11–31.
- Walby, S., Towers, J. & Francis, B. (2014). Mainstreaming domestic and gender-based violence into sociology and the criminology of violence. *The Sociological Review*, 62(S2), 187–214.
- Walby, S. (2004). *The cost of domestic violence*. London: Women and Equality Unit, Department of Trade and Industry (DTI).
- Walby, S. & Olive, P. (2014). *Estimating the costs of gender-based violence in the European Union*. Luxembourg: European Institute for Gender Equality.
- Vatnar, S. K. B., Friestad, C. & Bjørkly, S. (2017). Intimate partner homicide in Norway 1990–2012: Identifying risk factors through structured risk assessment, court documents, and interviews with bereaved. *Psychology of Violence*, 7(3), 395–405. doi: 10.1037/vio0000100
- Weldon, S. L. & Htun, M. (2013). Feminist mobilisation and progressive policy change: Why governments take action to combat violence against women. *Gender & Development*, 21(2), 231–247.